palgad reguleeriti samuti erimäärustega. Ka kavatses S. Narvas trükikoda asutada, õpetajaile ja rahvale kirjandust kergemini kättesaadavaks teha j. m. Eriti oli S. huvitatud tema võimkonnas asuvate kreeka-katoliku-usuliste ületoomisest luteri usku, nähes selleks palju vaeva ja sattudes korduvalt ja mitmel pool sel puhul konfliktesse. S. on teotsenud üldiselt suure energia ja sihikindlusega, kuid tema kangekaelsus ja sallimatus (mille näiteks on tema kestvad tülid Narva linnaga ja skandaalne lugu Ivangorodi Vene kirikus okt. 1642) on ta tööd raskendanud, nii et see ei andnud nii suuri tagajärgi, kui oleks vast võinud loota. Rootsi valitsus hindas siiski ta tööd kõrgelt ja toetas seda igati; ühe säilinud teate järgi olevat S. oma teenete eest aadliseisusse tõstetud.

Suurim on S.-i tähtsus siiski eesti kirjakeele loomisel. Peale mõne ladina- ja saksakeelse raamatu on S. ilmutanud järgmised Eesti kultuuriajaloole, eriti aga keele ja kirjanduse arengu seisukohast tähtsad teosed: 1. Kurtze und einfältige Fragen, die Grundstücke des Christenthums betreffend (1630, eesti keeles, kaotsi läinud); 2. Hand vnd Haussbuches Für die Pfarherren / vnd Haussväter Ehstnischen Fürstenthumbs Erster Theil Darinnen der kleine Catechismus D. Martini Lutheri / zusampt einer kleinen Zugabe In Teutscher vnd Ehstnischer sprache angefertiget / vnd auff eigenen kosten zum Druck vbergegeben Von *M. Henrico* Stahlen / Probste in Jerven / vnd Pastoren derer Christlichen Gemeinen zu S. Petri vnd S. Matthæi (Riia, 1632, sign. i—I=84 lk. in-4°), Hand- vnd Haussbuches . . . Ander Theil / Darinnen das Gesangbuch / Zusampt den Collecten vnd Præfationen . . . (Tallinna, 1637, lehed ):(—):():(+lk.1—248+ +lehed Ii—Kk=272 lk.), Hand- vnd Haussbuches . . . Dritter Theil / Darinnen die gewöhnliche Evangelia vnd Episteln durchs gantze Jahr / zusampt der Historia des bittern Leidens vnd Sterbens unsers HERRN Jesu Christi . . . (Tallinna, 1638, lehed )(—)(+ +A—Hh=258 lk.), Hand- vnd Haussbuches . . . Vierdter vnd Letzter Theil / Darinnen I. 14. Psalmen Davids / II. Etliche Gebete / III. Vnterschiedliche Gewissens Fragen / IV. Bericht wie mit schwermütigen / angefochtenen Krancken / Sterbenden / Vbelthätern zu handeln / V. Texte zu Hochzeit- Tauff- vnd Leich-Predigten / . . . (Tall., 1638, lehed a—d+A— —Xx=384 lk.); teos on püsinud mitmes eks.; see raamat ja J. Rossihnius'e (vt.) lõunamurdelised »Catechismus« ja »Evangelia vnd Episteln« on kõige esimesed alalhoidunud ja teatavil olevad eestikeelsed trükkraamatud; 3. Anführung zu der Ehstnischen Sprach / auff Wolgemeinten Rath / vnd Bittliches Ersuchen / *publiciret* von *M. Henrico* Stahlen (Tall., 1637, 134+2 lk.); püsinud vist ainult 2 eks. Tartus ja Helsingis; teos on esimene eestikeelne grammatika ja sõnastik (viimast 101 lk.); 4. Leyen Spiegel / Darinnen kürtzlich gezeiget wird / wie ein einfaltiger Christ die Fest-vñ Sontägliche Evangelia in reiner Lehr vnd heiligem Leben jhm zu nutze machen kan / Zugerichtet Von *M. Henrico* Staheln / . . . (Tall., 1641), Leyen-Spiegels . . . Sommer-Theil . . . (Tall., 1649), kokku 12+8+8+8+19+727=782 lk., suur 4°; teos on alal väga mitmes eks. S.-i teostes (nii eessõnades kui ka jutlustes endis) esineb paiguti kohti, mis teatavat valgust heidavad omaaegsetele oludele ja kommetele Eestis (neis mainitakse isegi Kalevit), nii m. s. Ley. Sp. lk. 293—95, 305, 635, 706. Suurem aga on nende tähtsus eesti keele ajaloole.

S.-i ortograafia põhjeneb kaasaegsel saksa keele õigekirjutusel. Nagu see pruugitav oli varemalt eestikeelseis käsikirjades, võtab S. ka trükiteostes tarvitusele tähed, mis hiljemini, alates J. Hornung'iga (vt.), eesti kirjakeelest kaovad: *ch, ck, f, ph, ſz, tz, x* (*pechkel, keicke, efferdama, aſzjat, Phariſeerit, metz, juhxede*); teatavail tingimustel märgib ta *g*-häälikut *gk*-ga (*ſugku*) ja *ck*-ga (*Poick*), *d*-d *dt*-ga (*needt*), *t*-häälikut vahel *th*-ga (*eth*); pea- (ja vahel ka kaas-)rõhulise silbi lühidale vokaalile järgnevat lühidat üksik-konsonanti märgib ta kaksiktähega (*hobboſe, ſedda, ülle, ſünnul, teña, nemmat, iſſi, awwama, tehha, parranduſſex, küſſitellit, Tachtminne*); erandiks on *j* ja sageli ka *h* (*hajaſit, tahap*); lühikesele pearõhulisele silbile järgnevaid lühidaid geminaatklusiile kaksiktähega (*pattut, oppet*); pikka või ülipikka vokaali märgib ta harva üksiktähega (*jure, te*), harilikult üksiktähe ja *h*-ga (*mah, ſihſkit, tehn töhdt, kuhlda, ſahtma, pehlne*), häälik *e*-d erandlikult ka *ee*-ga (*meeles, neelap, peetud, needt*); *ä* tähistamiseks on tal ainult *e* (*lebbi, keip, pehſta*), *õ* märgiks *ö* (*öigke, önne, körw*), *o* (*mottede, Worck*) ja *e* (*lewit, heerotut, newo*); suurt algtähte üldnimedel tarvitab ta kaunis harva.

Praeguse kirjakeelega võrreldes pakub S.-i keel õige tunduvaid erinevusi. Germanisme nii sõnavaras kui süntaksis esineb tal enam kui kunagi hiljemini, ületades isegi Müller'i (vt.): *doch, ſwewel, Farw, needt Förſtendohmit, üllesawwawat, Innimenne ellap mitte, ep olli leib waja, üx leſck öheſt Prophetiſt, ſaht ſurma ſiſſe langma* jne. Osalt elava keele tundmatuse, osalt ekslikkude teoretiseerimiste tõttu kubiseb ta keel jämedaist vigadest: *peas* 'pidi', *leibaſt, ep ſurris nelja, wois föhma, peaſime olla.* Tema keeles leiame suuresti ka arhailisi jooni, olgu omased veel tolleaegsele kõnekeelele,